

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

2/4, 422-442

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 18.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 12.12.2021

Konu, M. M. (2021). Orhan Kemal'in "elli kuruş" öyküsü bağlamında okuma - anlama becerilerine katkısı açısından Louis Hjelmslev'in glosematik kuramı. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 2(4), 422-442. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.73>

ORHAN KEMAL'İN "ELLİ KURUŞ" ÖYKÜSÜ BAĞLAMINDA OKUMA - ANLAMA BECERİLERİNE KATKISI AÇISINDAN LOUIS HJELMSLEV'İN GLOSEMATİK KURAMI

Arş. Gör. Meltem Merve KONU

Bursa Uludağ Üniversitesi meltemmerve@uludag.edu.tr ORCID

Öz

Anlatım ve içeriklerde bulunan töz ve biçimler anlatı metinlerinde türü ne olursa olsun önemlidir. Çünkü alımlama sürecinde metin bölümlenip kesitlere ayrılarak ya da kesitler belirli noktalar dâhilinde birleştirilerek alıcı tarafından algılanabilir duruma getirilmektedir. Her dil bunu farklı biçimlerde yapmaktadır. Doğal dildekinin tersine işleyen bu süreçte alıcı ve verici bunun farkındadır. Doğal dilde aşına olunan biçimler anlatılarda yeniden yapılandırılmakta ve tözler, alıcı tarafından art alan bilgisine ve yaşanmışlıklarına göre alımlanmaktadır.

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine göre yürütülmüştür. Veriler doküman incelemesi ile elde edilmiş ve betimsel analiz tekniğiyle değerlendirilerek Orhan Kemal'in "Elli Kuruş" adlı öyküsü Louis Hjelmslev'in Glosematik Kuramına göre okuma - anlama becerisine katkısı açısından yorumlanmıştır. Çalışmanın amacı anlatı örneğinden yola çıkarak yazarın anlatıyı oluştururken ve alıcının da çözümlerken metni üretme ve anlamlandırma edimlerini bu öğelerden bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yararlanarak gerçekleştirdiğini ortaya çıkarmaktır. Alan yazına bakıldığında bu kuramla ilgili yapılan çalışmaların şiir düzeyinde kaldığı ve dil öğrenimi / öğretimi ile ilişkilendirilmediği görülmüştür. Oysaki edebî niteliğe sahip her türlü eser bir biçimde bu aşamalardan geçerek oluşturulmakta ve yorumlanmaktadır. Kuramın sadece şiir ile sınırlı tutulmayıp yazınsal ve söylemsel alanın her türüne uygulanabilirliğini göstermesi açısından çalışmanın sonraki incelemelere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Glosematik kuramı, gösterge bilimsel çözümleme, Louis Hjelmslev, okuma becerisi.

LOUIS HJELMSLEV'S GLOSSEMATIC THEORY IN TERMS OF ITS CONTRIBUTION TO READING AND UNDERSTANDING SKILLS IN THE CONTEXT OF ORHAN KEMAL'S STORY OF "ELLİ KURUŞ"

Abstract

Even if what its kind is substance and forms in narration and contents are important in narrative texts. Because, in reception process text is brought to be perceived by receiver by

BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 2(4), 2021, 422-442, TÜRKİYE

separating parts or combining parts according to specific points. Every language does this with different forms. In this process running reverse of native language receiver and sender are aware of this. Forms familiar in natural language are reconstructed in narratives and substances are received by the recipient according to their background knowledge and experiences.

This study was carried out according to the qualitative research design. The data were obtained by document analysis technique and evaluated with a descriptive analysis approach, and Orhan Kemal's story "Elli Kuruş" was interpreted according to Louis Hjelmslev's Glossematic Theory. The aim of the study is to reveal that the author performs the acts of producing and making sense of the text while creating the narrative and the receiver by analyzing these elements consciously or unconsciously, based on the narrative example. When the literature is examined, it is seen that the studies on this theory remain at the level of poetry and are not associated with language learning / teaching. However, all kinds of literary works are created and interpreted by going through these stages. It is thought that the study will help the next studies in terms of showing the applicability of the theory not only to poetry but also to all types of literary and discursive fields.

Keywords: Glossematic Theory, semiotic analysis, Louis Hjelmslev, reading skill.

Ø. Giriş:

Okuma, basılı ve yazılı sözcükleri duyu organları aracılığıyla algılayarak anlamlandırma ve yorumlama olarak tanımlanabilir. Davranış ve düşünce gücünü besleyen okuma; anlama, sezme güçlerinin işletildiği, yazıdaki savların ve düşüncelerin geçerliğinin sorgulandığı eleştirel düşünmeyi besleyen bir kaynak gibidir. Özellikle edebî metinler farklı yaşantılara ortak olarak onları değerlendirme olanağı sağlar (Özdemir, 2018, s. 11, 19, 22). Diğer beceriler gibi okuma da edilgen olmayan zihinsel bir etkinliktir. Bu doğrultuda okurun gerekli bağlantıları kurarak metindeki düşünceleri anlaması ve bu bilgileri birikimiyle karşılaştırarak bir düzene koyması, saklamak istediklerini seçip ayırması beklenir. Okuma; dinlenmek, haber almak, öğrenmek, haz duymak, avunmak vb. hangi nedenle olursa olsun yazar kadar okurun da amacına bağlı biçimde şekillenir (Adalı, 2016, s. 33, 34). Okuma, yazar ve okur arasında etkin ve etkili bir iletişimi gerektiren devingen bir anlam kurma sürecidir. Okuma öğretiminin temel amacı bireye yazılı ve görsel dili iletişim kurmada etkili biçimde kullanma becerisi kazandırmaktır. Okuma ve anlam kurma becerilerini kazandırmak bireyin yaşamını anlamlı hâle getirmesine yapılan en büyük katkı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle öğreticilerin bu becerileri öğrencilere nasıl kazandıracakları konusunda bilgili ve donanımlı olması beklenmektedir (Akyol, 2016, s. 33). Okumak metnin iletisini anlamak için yüzeysel yapısından derin yapısına ulaşmaktır. Okur bu eylemi kendine göre değil metnin bütünü içerisinde yazılanlara göre gerçekleştirmelidir. Bu nedenle öğrenciler Petöfi'nin terimleriyle metnin betimsel ve edimsel düzlemine ulaşmayı öğrenmelidir. Okumak da diğer beceriler gibi metin üretimi ve alınılmasına dayalıdır. Bu süreç okurun dünya, bildirişim, dil, metin, metin türü, okuma, bireysel yaşantı gibi beyindeki bilgi dağarcığını işletmesini gerektirir (Huber, 2013, s. 273). Okuma ediminin gerçekleşebilmesi için bir metin varlığı gereklidir. Burada metin, anlam üretmek amacıyla oluşturulan bir söylemi temsil eder. Bu nedenle anlam üreten her olgu okunması gereken bir metindir. Sinema metni, resim metni, müzik metni, yazınsal metin vb. çok farklı metin türlerinden söz edilebilir. Bu metinlerin anlamlandırılmasında okurun metne yaklaşım biçimi önemlidir. Çünkü karşısında soru sorabileceği metin üreticisi yoktur (Uçan, 2015, s. 179). Okuma eyleminin yazar, okur ve metin merkezli olmak üzere üç boyutta gerçekleştiği düşünüldüğünde yazınsal metinlerin okunma ve anlamlandırılma süreçlerinin bu üç boyutun bir arada işletilmesiyle birlikte somut ve

soyut düzlemde dil içi ve dil dışı metinler arasılık kurmayı gerektirdiğini belirtmek yanlış olmayacaktır.

Anlam; bireyin yazılı, sözlü veya görsel metinleri algılayarak zihninde tanılaması, önceki bilgileriyle harmanlayarak yeniden yapılandırması ve yaşamına aktarması olarak tanımlanabilir. Bu noktada bireyin okunan bir metne yönelik yorum ve eleştiri yapabilmesi anlama eyleminin gerçekleştiğini gösterir (Demir Atalay, 2018, s. 3). Sözcüklerin tek bir anlamı bulunmamakla birlikte bu anlamlar kullanımlarına göre değişmektedir. Temelde anlam, sözcüklerin diğer sözcüklerle kurduğu ilişkiden doğmaktadır. Gösteren (sözlü, yazılı, görsel dil) ve gösterilen (zihinsel imge) ögesi arasında dünya bilgisine dayalı belirli bağlam ve konu temelinde ilişki kurulması eylemine *anlamlama* denilmektedir (Aydın, 2014, s. 95, 96). Bilgi alış verişinin yoğun olduğu bu çağda okuduğunu anlamının önemi daha da artmıştır. Okuma becerisi gelişmiş okuyucular doğru ve hızlı anlama eğilimindeyken, gelişmemiş olanlar anlamada zorluk çekmektedirler. Bu nedenle okuduğunu anlama öğrenmeyi olumlu ve olumsuz yönden etkilemektedir (Yılmaz, 2018, s. 84). Okuduğunu anlama sürecinde metnin yapısı çözümlenerek içeriği anlaşılır ve yorumlanır, sonrasında metin eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilir. Bu süreçte metindeki dolaylı anlamların da çözülmesi önemlidir. Okuduğunu anlama becerisi sadece okulda ve akademik alanda kullanılmadığı için bu becerinin eksikliği yalnızca Türkçe dersini değil bütün alanlarda başarıyı ve dolayısıyla hayatı doğrudan etkileyecektir (Balcı, 2013, s. 10, 15). Çünkü günlük yaşamda da karşılaşılan bireylerin dış görünüşlerinden, tutum, tavır ve eylemlerini okuyarak onlar ile ilgili çıkarım yapılmaktadır. Ayrıca günlük hayatta alışverişte etiket okumak, satış personeli ya da reyon görevlileriyle iletişim kurmak, sosyal medyada karşılaşılan sözlü, yazılı ve görsel metinleri okumak, aile, arkadaş, komşu vb. ilişkilerini okuma, anlamlandırma ve buna uygun davranmada okuma becerisinin en çok kullanılan tür olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Dinlerken bile alıcı edilgen değildir. Karşıdaki kişi, olay ve durumları okuyarak anlamlandırmaktadır. Konuşma ve yazma eyleminin olmadığı her süreçte bir okuma eylemi içerisinde bulunmaktadır, konuşma ve yazma edimleri de okuma ediminin bir ürünüdür. Bu nedenle okuma için somut yazı birimlerinin varlığı şart değildir. Bireyler, eylemler, durumlar, görseller, beden dili vb. ileti taşıyan her anlamlı bütün alıcılar tarafından okunarak yorumlanmaktadır. Bu doğrultuda başarılı ve bilinçli bir okur olmak bireyi diğer becerilerin kullanımında da başarılı kılar.

Türkçe dersleri için düşünüldüğünde öğrencilerin akademik ve günlük yaşamdaki çeşitli bağlamlarda karşılaştıkları iletileri doğru anlamlandırması edimi iletişim ve bilgilendirme süreçlerinde başarıyı sağlayabilmeleri için önemlidir. Dil büyüklüğü bir sistemdir ve vericinin aktardığı olay, olgu, durum vb. eylemler her zaman yüzeyde görünenen fazlasını içerir. Bilimsel metinler dışında yazınsal metinlerin her türünde ve günlük yaşamda sıkça karşılaşılan bu örtük dil yapılarını doğru üretmek ve alımlamak verici ve alıcının süreçteki amaçlarını karşılaması açısından büyük önem taşır. Okul öncesi dönemde masallarla çözümlenmeye başlayan yazınsal eserler sonrasında nitelik ve nicelik olarak değişik türlerin de eklenmesiyle genişler. Bu etkinliklerin hepsi aslında gerçek yaşama bir hazırlık niteliğindedir. Çünkü iş hayatı, aile hayatı, arkadaş ilişkileri vb. her durum değişik bağlamlardaki iletileri bu bilinçle üretmeyi ve çözümlenmeyi gerektirir. Bu nedenle Türkçe derslerinde anlatılandan kast edilenin keşfine yapılan bu yolculukta öğrenciye bu eserleri nasıl çözümlenmesi gerektiği farkındalığı kazandırılarak hayata bu bilinçle hazırlanmalarına yardım edilmesi gereklidir. Bu yetiyi kazanamayan öğrencilerin diğer dersler başta olmak üzere yaşamlarının geri kalan kısımlarında zorluk yaşamaları kaçınılmaz olacaktır.

1. Yazınsal Eserlerde Dil Bilimsel Yapılar:

Yazınsal yapıtlarda kurmaca bir dünya yaratılır ve bu gerçek dışılık gerçek yaşamla anlam kazanır. Bu kurmaca dünyadaki ilişkiler her zaman gerçek yaşamdaki bilgiler aracılığıyla yorumlanır. Anlatılar gerçek yaşama öykünerek oluşturulması özelliğiyle hayatın çözümlenmesine dayanır. Yazar yapıtında gerçek yaşamdan belirli kesitler kullanarak gerçekçi bir tutum sergiler. Okur da bu kodlanmış göstergelerden yola çıkarak kendi yaşamışlığı temelinde bir anlam oluşturur (Günay, 2017, s. 18, 21). Kurmaca, ürettiği anlam ile gerçek yaşamla bir ilişki kurulmasına olanak sağlamayan söylem biçimi; kurmaca metin ise taşıdığı gerçek dışı özellikler nedeniyle gönderici ve alıcının belirli kuralları bilmesini ve iletişim konumuna girmesini gerektiren metindir (Göktürk, 2016, s. 155). Yazınsal yapıtların özgünlüğü söylemin akışına bağlı olarak bildirim azalması durumundan kaynaklanır. Dil içinde söylemle birlikte bildirim de artmakta ya da azalmakta iken yazınsal nesnelere bu durum tersi yönde ilerlemektedir. Neticede söylem örtükleştiçe ya da azaldıkça yapıtın ileteceği anlamlar artmaktadır. Kapalı anlatımlar bildirimi durdurarak tekrarların işlevlerini değiştirir. Bu durumda tekrarlar bildirim anlamını azaltacağına örtük anlatımları değerlendirerek söylemi töze dönüştürür (Greimas, 1977).

Okur, kurmaca metinler aracılığıyla başka dünyaları, farklı duygu ve yaşam biçimlerini tanıma fırsatı yakalar. Örneğin dil göstergeleri edebî metinlerde sözlük anlamlarının dışına çıkar. Bu nedenle yazınsal eserlerde geçen *dağ* betimlemesi yazarın iç dünyasında yeni değerler ve anlamlar kazanarak coğrafyadaki *dağ* kavramından ayrılır (Gündüz ve Şimşek, 2013, s. 45, 113). Buradan da anlaşılacağı üzere kurmaca metinler ikili yapı üzerine kuruludur. Derin yapıdaki gerçek yaşama yönelik göndermeler yüzeyde kurmaca bir dünya ile alıcıya aktarılır. Bu iki boyutlu yapının derinlemesine incelenmesi dil biliminin çoğu alt (*ses bilimi, biçim bilimi, söz dizimi, sözcük bilimi, anlam bilimi*) ve uygulamalı (*gösterge bilimi, metin dil bilimi, edim bilimi, biçem bilimi, toplum dil bilimi, söylem çözümlemesi, psiko (ruh) dil bilimi, budun dil bilimi, çeviri bilimi* vb.) alanını içeren kapsamlı bir eylemdir. Bu anlamda Hjelmslev'in *Glosematik Kuramı* yazınsal metinlerin bu çok yönlü doğasını açığa çıkarabilecek özelliktedir. Bu nedenle de edebî metin çözümlemelerinde yararlanılması gereken bir kuramdır.

Dil olgusunun çift eklemli olma özelliği göz önüne alındığında anlatıların *içerik* (anlam) ve *anlatım* (biçim - biçem) düzlemlerinden oluştuğu bilinmektedir. Bu sınıflandırmaya verici ve alıcının amaçları doğrultusunda biçimlenen *edim bilimsel işlev* ulamının da eklenmesi yanlış olmayacaktır. Çünkü küçük ölçekli yapılar (sözcük, tümce / sözce vb.) gibi büyük ölçekli yapılar (paragraflar, metnin bölümleri vb.) ve üst yapılar (anlatısal, betimsel, açıklayıcı vb. metin türleri) da anlamsal ve biçimsel özellikleri dışında alıcıda bir edimsel amaç uyandırmak için oluşturulurlar. Bu nedenle akademik yaşamdan günlük hayata kadar kullanılan hiçbir metin nedensiz değildir. Her biri belirli bir amacı gerçekleştirmek ve alıcıda amaçlanan etkiyi oluşturmak için üretilen bir araç niteliğindedir. Dilsel biçimlendirmeler hazır bulunan bütünlük bölümlenip kesitlere ayrılarak ya da kesitler belirli noktalar dâhilinde birleştirilerek alıcı tarafından algılanabilir duruma getirilmektedir. Her dil bunu farklı biçimlerde yapmaktadır. Bu süreçte içerik ve anlatım düzlemlerindeki biçimlendirmeler anlatının oluşturulma amacı ile doğru orantılı olarak gerçekleşmektedir.

İçerik ve anlatım düzlemleri Hjelmslev'in betimlemesiyle içeriğin tözü ve biçimi; anlatımın tözü ve biçimi katmanlarından meydana gelmektedir. Bu doğrultuda içeriğin tözünü derin yapıda verilmek istenen iletiler oluştururken biçimini yüzeysel olarak temsili öğeler (kurgu); anlatım düzleminde ise anlatımın tözünü yüzey yapıdaki sözcüklerin dilsel ve dil

bilgisel kullanım özellikleri, biçimini ise anlatımın yüzeysel görüntüsünü oluşturan ve o metin türüne ait belli başlı özellikler oluşturmaktadır. İçeriğin tözünü oluşturan çeşitli bilgiler içeriğin biçiminde betimlemeler ve gözlemlerden yola çıkılarak belirli yöntemlerle somutlaştırılmakta ve birtakım kesitler dâhilinde alıcıya sunulmaktadır. Anlatımın tözünü oluşturan ses / yazı birimsel ifadeler de anlatımın biçimi ile erek dilin de kuralları temelinde bir sisteme oturtularak alıcıya aktarılmaktadır. Bu yapı sadece yazılı eserlerin değil sözlü ve görsel eserlerin oluşumunda da kullanılmaktadır.

F. de Saussure'ün tanımı ile dil göstergelerden oluşan bir dizgedir. Bu anlamda gösterge, dil bilimi ve gösterge bilimi için önemli bir terimdir. Gösterge, sadece dil içi değil dil dışı olarak da iletişimin sağlandığı her alanda bir şekilde vardır. Saussure (1998)'e göre alanı ne olursa olsun göstergenin kavramsal boyutunu *gösterilen*; fiziksel boyutunu ise *gösteren* ögesi oluşturmaktadır. Çalışma sınırları gereği konu dil içi gösterge kavramı çerçevesinde ele alınmış, bu nedenle kuramsal bilgi kısmında dil dışı göstergeler için anlatım ve içerik düzlemine detaylı olarak yer verilmemiştir. "Saussure'den sonra gösterge bilimi içerikli çalışmaların dilin içerik ve anlatım katmanları da göz önünde bulundurularak yapılması gerektiğinin önemi anlaşılmıştır. Bu noktada, Hjelmslev'in düşüncesi de gösterge yapısını incelerken bütünü tutarlı ve düzenli parçalara bölmek olmuştur. Burada amaç göstergenin görünmeyen yapısını mantıksal katmanlara bölmektir. Bu iki katman bir araya getirilerek gösterge ya da dil oluşturulmaktadır. Bu yöntem gösterge bilimsel açıdan her anlamlı bütüne uygulanabilmektedir (Eziler Kıran, 1990, s. 54)". Dolayısıyla anlatıların bu oluşum şemasından sadece yazılı metinlerde ve sözlü metinlerde değil görsel metinlerde de yararlanılmaktadır. Yüzeydeki renkler ve çizgiler yardımıyla belirli bir kurgu içerisinde simgeleştirilen derin yapıdaki gerçek yaşama ait iletilerin aktarımında da iki katmanlı bu yapı yer almaktadır. Bu nedenle Hjelmslev'in bu şemasının görsel göstergelerin oluşturulma ve çözümlenme süreçlerinde de kullanıldığını belirtmek yanlış olmayacaktır.

2. Glosematik Kuramı ve Gösterge Katmanları:

Hjelmslev, Saussure'ün gösteren ve gösterilen terimleri yerine *anlatım* ve *içerik* terimlerini kullanmış ve iki öge için birtakım katmanlaşmaların olduğunu belirtmiştir. Bu modele göre Saussure'ün *gösteren* ögesi Hjelmslev'in *anlatım* ögesine; *gösterilen* ise *içerik* ögesine karşılık gelmektedir (Bayat, 2010, s. 157-158). Hjelmslev bu şekilde bir ayırım ile düz anlam ve yan anlam kavramlarını da geliştirmiştir. Onun bu yaklaşımı metin oluşturma ve çözümlenme sürecinde yüzey yapıdaki anlamın arkasındaki derin yapı anlamına ulaşmayı sağlayan çokanlamlı bir yöntemdir. Hjelmslev'in ortaya koyduğu bu düzlem tümce ötesi yapıların çözümlenmesine de yardımcı olmaktadır. Söz konusu metni oluşturan ögeler arasındaki ilişkiler bu bileşenleri dil içi işlevlerine göre daha önemli hâle getirmektedir. Metinlerde verilmek istenen ileti kimi zaman kolay biçimde alınılanırken; kimi zaman da alıcıya kendini dolaylı yollardan sunmaktadır. Alıcı da bu iletiyi dünya bilgisi, kültürü, eğitimi, yaşı, yaşamışlıkları, cinsiyeti, konumu, psikolojisi, ekonomik - sosyolojik durumu vb. etmenlerin de etkisiyle dil bilgisinin izin verdiği ölçüde alımlamaktadır.

Tablo 1: L. Hjelmslev'in Anlatım ve İçerik Ayrımının Saussure ile Karşılaştırılması (Taverniers, 2008: 372)

Hjelmslev		Saussure	Thibault (1997)'a göre Saussure terimlerinin içeriği
Terimler	Açıklaması	Terimler	
İçerik	Düşünce	Gösterilen	Kavramsal diziliş
Anlatım	Konuşma, ses	Gösteren	Sessel diziliş

Hjelmslev'in dörtlü katmandan oluşan Glosematik Kuramı modeline göre; gösterge, *içerik* ve *anlatım* öğelerinden oluşmaktadır. (Hjelmslev bu kuramı dil içi göstergeler için oluşturmuştur ve kaynaklarda da buna yönelik olarak açıklanmaktadır. Ancak buradaki gösterge ögesini dil içi ve dil dışı olmak üzere iki boyutuyla da düşünmek mümkündür). Bunlar kendi içerisinde *töz* ve *biçim* öğelerine ayrılmaktadır. Hjelmslev'in gösterge anlayışına *anlatımın özdeği*, *anlatımın tözü*, *anlatımın biçimi*, *içeriğin özdeği*, *içeriğin tözü* ve *içeriğin biçimi* olmak üzere altı terimin yer aldığı belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Fakat özdek terimi yaygın olarak kaynaklarda yer almadığından dolayı çalışmada yüzeysel olarak değinilmiştir.

Tablo 1'de de belirtildiği üzere göstergenin dış dünyadaki göndergesi diğer bir deyişle derin yapıdaki amaçlanan anlamı *içeriğin tözünü*; göstergenin içeriğinde yer alan doğa, ölüm, aşk ... gibi temalar üzerine kurulu her türlü konu ve kurgu *içeriğin biçimini* oluşturmaktadır. Sözlü, yazılı ya da görsel anlatımı oluşturan ses / yazı birimleri / görseller ve dil içi / dil dışı kurallar tek tek *anlatımın tözünü*; göstereni oluşturan yazı birimi, ses birimi ya da görsel gösterge ögesinin bir araya getirilmesiyle oluşan roman, şiir, deneme, masal vb. biçimsel kalıplar göstergeyi aktarma biçimi olan *anlatımın biçimini* oluşturmaktadır. Hjelmslev'e göre iletinin doğru anlaşılması verici ve alıcının ortak algısı ile mümkündür. Bu da aynı göndergelere aynı anlamı yükleme edimiyle eşdeğerdir. Alıcı, vericinin metinde kodlamış olduğu iletiyi doğru çözümleyemeyebilir. Bu durumda da iletişim ya da bilgilendirme / bildirme süreci başarısızlıkla sonuçlanır. Bilimsel / nesnel metinlerin tek gönderimli yapısının aksine edebî metinlerin çokanamlı doğası ve her çözümlemede alıcının art alan bilgisine göre değişen farklı anlamların keşfedildiği eserler olması durumu alımlama sürecinde daha fazla çabayı ve bilinci gerektirmektedir. Edebî metinlerin eşsiz lezzeti de buradan kaynaklanmaktadır.

Hjelmslev'in yaklaşımında önemli olan biçimdir. Ona göre, töz ve özdek dil dışı olmasına rağmen içerik ve anlatımın biçimlerini oluşturabilmek için zorunlu öğelerdir. Örneğin; ses, biçimlendirilmemiş bir özdektir. Sese dil aracılığıyla biçim verildiğinde ise ses artık üzerinde biçimlendirme yapılacak töze dönüşmüş olur. Bu durum içerik boyutu için de geçerlidir. Diller için ortak olan ama dilden bağımsız olan anlam ögesi vardır. Anlamın alıcı tarafından algılanabilmesi ise biçimlendirilmesine bağlıdır. Bu biçim değişik diller ve söylemler ile farklı olarak gerçekleşir. İçeriğin biçimi anlamdan bağımsız olarak bu şekilde oluşur. Dil düzlemine geçen anlam ise içeriğin tözü hâline gelir (Bayat, 2010, s. 158, 161). Özdek belirli boyutları olan varlıktır ve töz de biçimlendirmeye zemin oluşturan bir özdektir. Özdek biçimlenmek zorunda değilken tözün oluşabilmesi için biçimlenme şarttır. Hjelmslev'in anlatım ve içerik düzlemlerinde dikkati çeken bir diğer nokta ise katmanların tözden biçime doğru ilerlemesidir (Hjelmslev, 1969, s. 52). Tözlere verilen biçimler göstergenin katmanlarını oluşturmaktadır. Dilsel açıdan biçim töze göre daha ön plandadır. Biçimi de tözde yer alan soyut ilişkiler oluşturmaktadır (Lyons, 1983). Tözleri oluşturan bütünlük dil tarafından kesitlere ayrılarak alıcı tarafından algılanabilir hâle getirilir. Her biçimlendirme de her dilde farklı kurallar ile işler. Bu noktada iki farklı dilin aynı gerçekliğe farklı bakışı söz konusudur (Greimas, 1983). Bu duruma örnek olarak Türkçede *dayı*, *amca*, *enişte*, *teyze*, *hala*, *yenge* akrabalık ilişkileri için İngilizcede

sadece *unt* ve *uncle* kullanılması ya da diller arası zaman kavramı farklılıkları verilebilir (Bayat, 2010, s. 159).

Hjelmslev'e göre gösterge biliminin tözleri değil biçimleri araştırılmalıdır. Bu biçimler de aynı düzeyde yer alan türdeş ögeler arasındaki ilişkilerden doğmaktadır. Metinler içerik ve anlatım ilişkilerinin bütünü olan anlam evreni olarak değerlendirilmektedir. Hjelmslev'in bu modeli metindeki anlam evreninin çevirisiyle ilgilenir. Söz dizimi, sözcük seçimi, biçem, ritim, ses birimleri vb. özellikler anlatımın biçimini oluştururken; metin-gönderge ilişkisi, derin anlam yapısı, anlatı düzeyi ve söylem düzeyi gibi özellikler içerik biçimini oluşturur (Rifat, 2014, s.111). Töz ve biçim arasındaki karşıtlık bilgikuramsal bir değere sahiptir. Bu karşıtlık gösteren ve gösterilen düzleminde yer alan her bir ögeye ait töz ve biçim katmanlarını ayırt etmeyi sağlamaktadır. Kavram ya da düşünce gösterilenin tözünü belirler. Örneğin; kedi için soyut kedisellik düşüncesi gösterilenin tözünü oluştururken, kedinin türü ya da diğer hayvan ve insanlarla olan ilişkisi biçimi oluşturmaktadır. Görünürde dizgesiz gibi gelen anlamlama biçimlerindeki dizgelerin var olduğunu ortaya çıkarmak da gösterge biliminin başlıca çabalarındandır (Guiraud, 2016, s. 39). Hjelmslev'e göre dilin temsil ettiği gerçek ile dil dışı gerçeklik birbirinden farklı durumlardır. Hjelmslev'in anlam terimi ile karşıladığı bu kavram Saussure'de töz olarak adlandırılmakta ve dilsel boyutun dışında kalan şeylerin tümü olarak nitelendirilmektedir. Bu töz belirli bir kültürün ve dilsel topluluğun dışındaki gerçeklikten oluşmaktadır.

Dilsel göstergeler için içerik ve anlatım düzlemlerindeki oluşumlar birbirinden bağımsızdır. Hjelmslev'in bu katmanları A. J. Greimas'ın Gösterge Bilimi Kuramına dayanarak yapılan çözümlemelere de katkı sağlamıştır. Birçok anlam ögesi bu katmanlara göre ayrıştırılmıştır. Hjelmslev'in bu katmanlarında Yücel (2005)'in belirttiğine göre anlatım düzlemini oluşturan derin yapıda ses birimcikleri yer alırken yüzey yapıda ses birimleri ve sözlük birimleri; içerik düzlemini oluşturan derin yapıda gösterge birimcikleri yer alırken yüzey yapıda gösterge birimleri yer almaktadır. İçerik düzleminde anlatım düzlemine doğru giden bu süreçte içerik düzleminde yer alan ögeler belirim düzleminde geçerek anlatım düzlemine ulaşmakta ve dilsel gerçekliğe dönüşmektedir. Derin yapıda karışık hâlde bulunan ses yığınları anlam amacına hizmet etmek için belirli bir sıraya dizilmektedir. Anlatımın tözünde yer alan bu ses birimcikleri kastedilen anlamı oluşturmak için belirli kurallar dâhilinde kullanıldığı dile göre biçimlendirilmekte ve ortaya sözcükler > tümceler > paragraflar > metinler çıkmaktadır. İçeriğin tözündeki bilgiler ise kast edilen göstergeyi oluşturan bileşenlerdir. O göstergeyi türevlerinden ayıran özelliklerdir de denilebilir. İçeriğin tözünü oluşturan gösterge birimciklerinden üretilen biçim ise içeriğin biçimi diğer bir deyişle göstergenin kendisidir.

2.1. Hjelmslev'e Göre Gösterge Katmanları:

2.1.1. İçerik Düzlemi:

2.1.1.1. İçeriğin Tözü:

İçeriğin tözü, dizgeyi oluşturan biçimsel düzlemin dışında kalan yapıdır. Fakat dil içi düzlemde töz ile biçim zorunlu bir ilişki içerisindedir. Tözün türleri biçimle yansıtılır (Vardar, 1998). İçeriğin tözü dil dışı gerçeklikler, toplumsal değerler ve dış dünya bilgisinden oluşmaktadır. Gönderici ve alıcının zihinsel alt yapısındaki birikimi de içeriğin tözünü etkilemektedir. Bu durumda içeriğin tözü amaçlanan iletinin doğru açıklanabilmesi için önemlidir. Sadece dil biliminin inceleme alanında değildir. İçeriğin tözünü belirlemek için

disiplinlerarası bir çalışma gerekmektedir (Günay, 2008, s. 10). İçeriğin tözü biçimler aracılığıyla alıcılara sunulan tözler ve toplumu yansıtan aynalar gibi düşünülebilir. Toplumun bu değer ve bakış açıları biçimlere yansımaktadır. Dış dünyadaki olgular dilsel düzlemde anlam ve gerçeklik olarak içeriğin tözünü yansıtır. Tözler aslında doğal dilin anlatım ve içerik boyutundan alınan kesitlerdir. Temelde tüm biçimlendirmeler bu tözler üzerine kuruludur. Edebî eserlerde de iletişimde kullanılan bu tözlerden farklı biçimlerde yararlanılır.

2.1.1.2. İçeriğin Biçimi:

Hjelmslev'e göre içeriğin biçimini dilsel göstergenin metin içindeki göndergesi oluşturmaktadır. Bunu anlamak için içeriğin tözünü de anlamak gereklidir. Bu doğrultuda dilsel göstergenin doğru anlaşılması göstergenin kaynak ve alıcı tarafından ortak biçimde alınması ile eşdeğerdir (Günay, 2008, s. 10). Hjelmslev biçimden satranç oyunundaki taşlar arasındaki ilişkiler ağını anlamak gerektiğini belirtmiştir ve dış dünyadaki nesneyi karşılayan işitsel ve görsel göndergeden çok biçim ile ilgilenmiştir (Kıran, 2016, s. 30).

İçeriğin biçimi Saussure'ün gösterilenine denk düşer. Tözün yüzeydeki somut biçimidir. Öykünün içeriği yazar tarafından biçimlendirilme aşamasından geçtikten sonra alıcıya sunulur. Öyküde / anlatıda sunulanlar içeriğin biçimidir. Dış dünyadaki gerçeklik kurguda işlenerek öyküsel / yazınsal biçim almıştır. Alıcı bu aşamanın sonunu görmektedir. Anlamsal düzlemin oluşması için karşıt ya da eş en az iki ögenin bir araya gelmesi gerekmektedir. İşlevleri aynı göstergeler kullanım amaçları bakımından benzer iken kendine has biçimsel özelliklerle türevlerinden ayrılmaktadırlar. Örneğin ev, temelde insanların barınmak için ihtiyaç duydukları bir yapıdır; fakat oluşum özelliklerine göre villa, daire, gecekondu olarak kendi içerisinde farklılıkları barındırmaktadır. Diğer bir deyişle töz olan ev kavramı biçimde farklı görünümlere bürünerek alıcıya hizmet etmektedir, fakat tözde amaç aynıdır.

2.1.2. Anlatım Düzlemi:

2.1.2.1. Anlatımın Tözü:

Hjelmslev'e göre dillerdeki işlenmemiş ses birimi / yazı birimi yığınları anlatımın tözüdür. Töz, dilin ses ve anlam boyutunun ötesinde biçimlendirilmemiş bir yapıdır. Anlamsal ve sessel açıdan yapılan biçimlendirmeler dilin anlatım düzleminde şekillenmesini sağlamaktadır. Dilde biçimsel olarak işlev gören bu yapı, yazınsal eserde töze dönüşür ve yazar - okur, anlatıcı - dinleyici tarafından yeniden biçimlendirilir. Kesitlere ayrılan bu birimler yazarın amacına uygun olarak tekrar yapılandırılır. Kullanılan biçimler başta töz olarak ele alınır ve yeni bir biçime dönüşürler. Yazım kuralları, öykünün yazıldığı sayfalar, ses / yazı birimleri, ses bilimsel - biçim bilimsel - sözcük bilimsel - söz dizimsel özellikler, dil bilimsel kurallar, anlam çerçeveleri kısacası dilde var olan her türlü yapı anlatımın tözü boyutunu oluşturmaktadır. Bunlar sadece bir tözdür ve biçim verilmediği sürece öykü ve öyküsel dil daha genel bir terim ile yazınsal metin açısından bir karşılıkları yoktur.

2.1.2.2. Anlatımın Biçimi:

Göstergenin yazı birimi ya da ses birimleriyle ifade edilmesi anlatımın biçimsel boyutunu oluşturmaktadır. Saussure'ün gösteren ögesine karşılık gelmektedir. Anlatımın biçimine yapıtı oluşturan düzlemin bölümlere ayrılması sonucu ulaşılabilir. Bu doğrultuda anlatımın tözünde yer alan yazım ve noktalama kuralları, kullanılan sayfa, birimler arası bağıntılar ve bölümlenmeler de anlatımın biçiminin oluşmasına katkı sağlar. Anlatım biçimine ait bu birimler

yazınsal metinlerde konuşma dilindeki gibi tek düze bir ilişki içerisinde değil sıra dışı ilişkiler ile anlatıma zenginlik katmaktadır.

2.2. Glosematik Kuramı ve Okuma Becerisi Kazanımları:

Hjelmslev'in göstergesel dil kuramının ortaokul Türkçe dersleri için Programdaki kazanımlarla olan ilişkisi şu şekilde tablolaştırılabilir:

Tablo 2: Türkçe Dersi Öğretim Programında (ortaokul seviyesi) Hjelmslev'in Glosematik Kuramını İçeren Okuma Becerisini Geliştirmeye Yönelik Kazanımlar (MEB, 2019)

Okuma Becerisi	Kazanımlar
Söz Varlığı	✓ Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Eylemsilerin tümcedeki işlevlerini kavrar. (8. sınıf)
	✓ İsim ve sıfatların metnin anlamına olan katkısını açıklar. (5 ve 6. sınıf)
	✓ İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar. (5 ve 6. sınıf)
	✓ Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar. (5 ve 6. sınıf)
	✓ Belirteçlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar. (7. sınıf)
	✓ Eylemlerin anlam özelliklerini fark eder. (7. sınıf)
	✓ Adılların metnin anlamına olan katkısını açıklar. (5 ve 6. sınıf)
	✓ Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirir. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
Anlama	✓ Okuduklarını özetler. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metinle ilgili soruları cevaplar. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metin içi ve metin dışı anlam ilişkileri kurulur. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metinle ilgili sorular sorar. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metnin konusunu belirler. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metnin ana fikrini / ana duygusunu belirler. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metindeki yardımcı düşünceleri belirler. (8. sınıf)
	✓ Metnin içeriğine uygun başlık belirler. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metindeki hikâye unsurlarını belirler. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretir. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metnin içeriğini yorumlar. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Yazarın olaylara bakış açısının tespit edilmesi sağlanır. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metindeki özne ve nesnel yaklaşımların tespit edilmesi sağlanır. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metinler arasında karşılaştırma yapar. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metin türlerini ayırt eder. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt eder. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
	✓ Okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunur. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)
✓ Medya metinlerini değerlendirir. (5, 6, 7 ve 8. sınıf)	
✓ Edebî eserlerin yazılı metni ile medya sunumunu karşılaştırır (8. sınıf)	

Okuma becerisi ile ilgili söz varlığına ve anlamaya yönelik Hjelmslev'in Glosematik Kuramı ile ilişkili olan kazanımlar Tablo 2'de belirtilmiştir. Buna göre, deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirleme, eylemsilerin tümcedeki işlevlerini kavrama, ad ve önadların metnin

anlamına olan katkısını açıklama, edat, bağlaç, belirteç, adil ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklama, eylemlerin anlam özelliklerini fark etme, metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendirme gibi öğrencinin söz varlığını geliştirmeye yönelik kazanımlar; okuduklarını özetleme, metinle ilgili soruları sorma ve cevaplama, metin içi ve metin dışı anlam ilişkileri kurma, metnin konusunu – içeriğine uygun başlık belirleme, metnin ana düşünce / ana duygusunu, yardımcı düşüncelerini belirleme, metindeki hikâyeye unsurlarını belirleme, metinde ele alınan sorunlara farklı çözümler üretme, metnin içeriğini yorumlama, yazarın olaylara bakış açısını, öznel ve nesnel yaklaşımların tespit etme metinler arasında karşılaştırma yapma, metin türlerini ayırt etme, metindeki gerçek ve kurgusal unsurları ayırt etme, okudukları ile ilgili çıkarımlarda bulunma, medya metinlerini değerlendirme, edebî eserlerin yazılı metni ile medya sunumunu karşılaştırma gibi anlamaya yönelik amaçlar anlatım ve içerik çözümlemesi yapmayı gerektiren kazanımlardır.

3. Amaç ve Önem:

Çalışmanın genel amacı Kopenhag Dil Bilimi Okulunu kuran Danimarkalı önemli dil bilimci Louis Hjelmslev'in Glosematik Kuramının okuma - anlama becerilerine katkısı açısından yazınsal metinlerin alınma sürecinde yapılan gösterge bilimsel çözümlemelerde nasıl kullanılabileceğine dikkat çekmektir. Alan yazın incelemesi sonucunda ilgili kuramın uygulamayla kullanıldığı Çetinkaya (2008) *Bir Yolcuya Adlı Şiirin Anlatım ve İçerik Kuramı Açısından Değerlendirilmesi* tek çalışmaya rastlanılmıştır. (Aynı araştırmacının ortak yazar olarak farklı bir şiir üzerinde aynı içerikli çalışması tekrara düşmemek açısından dâhil edilmemiştir). Çalışmalar ilgili kuramı şiir türü açısından değerlendirmiştir. Fakat şiir dışında çok farklı yazılı, sözlü, görsel metin türleri bulunmaktadır. Hjelmslev'in bu kuramı öykü, roman, masal, fabl vb. tüm edebî türlerin üretilme ve çözümlenme sürecinde kullanılabilir niteliktedir. Dil kullanım sürecinde iki önemli beceri olan okuma - anlama edimlerine katkısı açısından çalışma konusunun alan yazında bulunmaması nedeniyle yapılacak sonraki çalışmalar için önemli olduğu düşünülmektedir.

4. Yöntem:

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. "Nitel araştırma sürecinde sadece olgular tanımlanmaz aynı zamanda bu durumları etkileyen etmenler nitel ve nicel açılardan desteklenir (Ograjensek, 2016, s. 214)." Çalışmanın verileri doküman incelemesi ile elde edilmiş ve verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, çalışmanın amacı doğrultusunda belirli olay ya da durumlarla ilgili verilerin basılı kaynaklardan toplanmasıdır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin çalışmanın amacı doğrultusunda kendi içerisinde ya da başka çalışmalarla karşılaştırılarak belirli ölçütlere göre yorumlanmasıdır (Taylor, Bogdan, DeVault, 2016)." *Elli Kuruş* öyküsü Louis Hjelmslev'in gösterge bilimsel çözümleme yöntemi olan Glosematik Kuramı kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda metin içerik ve anlatım düzlemleri açısından ele alınmış ve metnin oluşum aşamaları çözümlenerek açıklanmıştır.

5. Bulgular:

İncelenen öyküde her anlatıda olduğu gibi her bölüm sonraki bölümler için töz işlevindedir. Bu doğrultuda önceki bölümlerin sonrakileri biçimlendirmesi durumu söz konusudur. Orhan Kemal, öyküsündeki anlamsal birimleri her edebî eserde olduğu gibi iletişim amaçlı değil estetik amaçlı kullanmıştır. Edebî eserlerin bir amacı da dilsel kesitlemeleri töz olarak kabul edip nesnelere arasında birtakım ilişkiler kurarak bu tözü biçimlendirmektir.

İncelenen eserde de bu durumu görmek mümkündür. Öykünün karşıtlamalar ve benzeşmeler için yazıldığı, öyküsel etkinin de bu ilişkilerle oluştuğu söylenebilir. İçeriğin bu biçimlendirmesi dilin bildirişim dışındaki estetik haz amacına yönelik etkisidir. Öyküde, içeriğin tözünde birtakım evrensel bilgiler bulunmaktadır. Bu noktada; yazar, bu düzlemi oluşturabilmek için bazı genel geçer tavsiye nitelikli bilgilere gereksinim duymuştur. Öncelikle tözdeki hayat bilgisi kullanılmıştır. Hayata dair birtakım bilgiler ve öğütler derin yapıda dikkati çekmektedir. Aslında öykünün genelinde de bu hava hissedilmektedir. Öyküde yazarın amacı, yaşadığı ya da gözlemlediği dünyaya dair bilgilerini ve birikimlerini karşısındaki kişiye bildirerek onu hayatta karşılaşılabileceği birtakım konular hakkında bilgilendirmek ve uyardırmaktır. Ele alınan kesit aslında verilmek istenen iletiyi içinde barındıran yazarın kurguladığı kurmaca bir yapıdır. Yazar bu kurgu dünyasından hareketle alıcıya asıl iletiyi vermeyi amaçlamıştır ve esas gönderim yüzeysel metnin arkasındaki derin yapıda gizlidir.

Orhan Kemal içeriğin tözünde alıcıya dolaylı yoldan birtakım genel geçer bilgiler sunarak bunları alımlamasını beklemektedir. Yazar, aktarmak istediği bu iletileri kurguladığı metin aracılığıyla okura / dinleyiciye sunmaktadır. Alıcı, çıkarımda bulunduğu birtakım tavsiyeleri dünya - art alan bilgisi, kültürel geçmişi, deneyimleri vb. öğelerin katkısıyla yoğunlaşarak algılamakta ve yaşamına dâhil etmesi gerektiğinin farkına varmaktadır. Aslında edebî eserlerin lezzeti de buradan gelmektedir. Amacını doğrudan ileten metinler olsalardı bu kadar ilgi çekmez ve kişide böylesine derin izler oluşturmazlardı. Yazarın bu metinde de bireye vermek istediği asıl iletiler temelde hayat bilgisi üzerine şekillenmiştir denilebilir. Bireyler hayatın her alanında bir biçimde birbirlerine sözler vermekte ve ilişkilerini de bu sözler doğrultusunda sürdürmektedirler. Kimi zaman sözlerini yerine getirmekte kimi zaman ise getirememekte ya da getirmemektedirler. Elde olmayan nedenlerden dolayı sözlere sadık kalamamak elbette bireyi güvensiz ya da kötü birisi yapmaz; fakat bu eylem kasıtlı olarak gerçekleşiyorsa ortada sorun var demektir. Bu noktada; öykü, ucunda bu dünyadan göçüp gitmek bile olsa gerekirse sonrasında bu sözü yerine getirecek birilerini bulup bir biçimde ne pahasına olursa olsun sözlere sadık kalınması gerektiği iletilisini vermektedir. Öykünün bir ana düşüncesi olduğunu söylemek söz yerindeyse edebî metinleri kısırlaştırmak olacağı için birden fazla düşüncüyü içerisinde barındırdığı söylenebilir. Yazınsal eserlerin çok boyutlu olma ve okundukça yeni tatlar ve çıkarımlar keşfetmeye açık yapıtlar olması özelliğini bu öyküde de görmek mümkündür. Öyküde aktarılmak istenen diğer bir durum da geçim kaygısıdır. Küçük çocuğun ve ailesinin zor koşullarda hayatını sürdürmesi yaşamın gerçeğini yansıtan bir durumdur. Bu anlamda, bulunulan yerin ve sahip olunan hayat şartlarının kıymetini bilme iletilisi de öykünün derin yapısını oluşturan tözsel öğelerden bir diğeridir. Bir başka durum da eğitimi tamamlamanın, okumanın ve donanımlı, ne istediğini bilen, güçlü bir birey olmanın toplumdaki önemidir. Unutulmamalıdır ki, bilgisiz - bilinçsiz bir birey bir süre sonra yaşadığı toplumda yok olmaya mahkûmdur. Kişilere yardım edileceği zaman onları kırmadan, incitmeden yardım etmek gerektiği de insan olmanın gereklerinden birisi olarak öyküde kendine yer edinen düşüncelerden birisidir. Küçük çocuğun kendisini kötü hissetmemesi için adam ona yardımcı borç karşılığı yaptığını belirtmiştir. Burada çocuğun kendisini iyi hissetmesi amacı esastır. Yoksa önemli olan elbette yapılan iyiliklerin karşılık beklemeden yapılmasıdır.

İçeriğin biçiminde; anne, çocuklar, hamineden oluşan babasız çekirdek bir aile ve hayatlarının döneminden kesitler verilmiştir. Öykünün bu kahramanları olay örgüsünden anlaşılacağı gibi yoksul bir hayat sürmektedirler. Öykünün diğer kahramanı, olasılıkla yazarın kendini yerine koyduğu birey, hâli vakti yerinde, her gün gazete alıp gündemi takip eden,

yardımsıver, iyi bir adamdır. Bu aile yoksul bir hayat sürmektedir ve geçim kaygısı nedeniyle çocukları okul dışındaki zamanlarda çalışıp para kazanmak zorunda kalmıştır. Onlara ilaç almaları için yardım eden bir adam ve karşılığında borcuna ölse bile sadık kalan küçük bir çocuğun dramı yüzey yapıda anlatılmıştır. Bu noktada öyküde yaşamdan alınan kesitler ve bunların içtenlikle sunulması öyküye daha derin bir anlam kazandırılmıştır. İçeriğin biçiminde yukarıdaki hayat bilgileri ve tavsiyeleri kurmaca metinle kurgulanarak alıcıya sunulmuştur. Alıcı bu gerçekliği kendi dünyasında yorumlayıp şekillendirerek derin yapıdaki temel taşlara ulaşmaktadır.

Tablo 3: ‘Elli Kuruş’ Adlı Öykünün Anlatım Düzlemine Göre Çözümlemesi

Anlatımın Tözü	
Bağ eylem	<i>lüzum görmeden, tüterek uzaklaşırken, tahsildarlık yaparken, İstanbul’u bırakıp, deyip, beşten bırakıp, kazanıp, kalkıp, alırken, çalışıp, kazanıp, fırlatıp, okuyup, vızıldayıp, titreyip, çekip giderken</i>
Ortaç	<i>karanlıkları ürperten ses, ayaza kafa tutan bu canlı ses, donmuş burun, giden babası, verdiği gazete, değişen hırçın yüz, gelen bir taksi, kırılmış ceset, işitmedik ses, karların savrulduğu bir kişi, islanmış gazete, durulmuş hâl, savrulan kar, taşıdık hikâye</i>
Adeylem	<i>katabilmek, acılamak, vermek, uyanmak, okuma, adam olma, yıkamak, okumak</i>
Adıl	<i>gazetelerden biri, herkes, kim, bunu, benimki</i>
Önad	<i>bütün gece, canlı-yaşam dolu ses, kötü bir kadın, boş ilaç şişeleri, uzun tel saplı fırça, bir-beş-on-yüz-bin şişe, bir gün, güzel kadın, son zam, bir şeyler, üç yaş, bir arkadaş, birkaç gün, iki gün, bir şey, içlere çökük gözler, fırlak elmacık kemikleri, solgun deri, eski bayii, ne kötü insan, şu dünya, bir şart, hırçın yüz, her sabah, üç lira, iki lira, bir lira, iki gazete, son gün, bir taksi, kanlı bir insan, her yan, bir başka çocuk, bir başka hikâye, bir kişi, cılız bir çocuk sesi, her günkü, kısa pantolonlu minnacık bir çocuk, elli kuruş, rahmetli koca, kırpık bıyıklarıyla iri yarı bir adam, bir şey, eski bayii, beş yüz otuz kuruş, çocuksu hâl, herhangi bir trafik kazası, kanlı bir insan yavrusu, bir kişi sabahı, cılız bir çocuk sesi, her günkü sancı, bir eczane, bir gün, son zamlar, karakalem bir resim, bir ilaç, eski bayii, bizim mahalle, her yan</i>
Adlaşmış önad	<i>Kör, topal, inmeli, sızılılar, isteyen, kara kuru, eczaneden kazandığı, üç yaş küçüğüyle, ihtiyar,</i>
Ad öbekleri	<i>sabahın beş buçuğu, gecenin ayazı, sabahın dördü, yazı makinesi, gazete paraları, masanın kıyısı, sokak kapısı, ilaç şişeleri, karne zamanı, babamın bir arkadaşı, baba dostu, evin önü, sokağın başı, trafik kazası, insan yavrusu, kişi sabahı, yazı makinenin başı, pencerenin önü, bizim mahalle, buhar kazanı, sabahın erken saatleri, gazete bayii, okuma hırsı, trafik kazası, çocuk omuzları, kişi sabahı, çocuk sesi, sokak kapısı, okul masrafları, okullu çocuk</i> <i>tedavi etmek, gözlerini çevirmek, aşağı inmek, dona kesmek, hazırlanmış olmak, lüzum görmemek, cebine atmak, kapora vermek, sınava hazırlanmak, yanak makaslamak, suratı fırlatmak, kafada canlanmak, başına geçmek</i>
Eylem öbekleri	
Belirteç	<i>akşamdan, önceden, hemen, şimdi, sonra, daha sonra (x2), mutlaka, belki, hiç, gece yarılari, sabahleyin, az önce, şimdiye kadar, çok soğuk, iyi düşünmüşüm, erkenden, fena, sonradan, ağır ağır, sonraları, pek, ısrarla, gene, ilkin, daha, hiç, nazla, çokluk, öyle bir, en son</i>
Deyim	<i>yolunu tutmak, canı çıkmak, kötüye yormak, hoşuna gitmek, içi parçalanmak, kolları sıvamak, ateş püskürmek, üstüne yatmak, aklının kıyısından geçmemek, kıt kanaat geçinmek, omuz silkemek, kusura bakmak, aklına bir şey gelmek, hoşuna gitmek, kendine dikkat etmek</i>
İkileme	<i>lapa lapa, şarıl şarıl, pırıl pırıl, tireye titreye, ağır ağır, bol bol</i>
Neden - sonuç tümceleri	<i>Sınavlar sırasında olduğu için, belki de sınava hazırlanıyor demiştim, sabahın dördünde yazı makinemin başına geçtiğim için beni yazı makinemin başında bulurdu, gazete paralarını akşamdan masamın kıyısına koyduğum için bekletmez....., sınavlar sırasında olduğu için sınava hazırlanıyor....., kötüye yormuş olamasından korkmuştum</i>
Amaç-sonuç tümceleri	<i>Dilber Hanım öksürük için bir ilaç yazdırdı</i>

Edat	<i>Buhar kazanı gibi, yıldırım gibi, taş gibi, kendi gibi, saat gibi, uçacak gibi, benim gibi, olmuş gibi, şimdiye kadar</i>
Yeterlik eylemi	<i>Katabilmek, çıkarabilmek</i>
Devrik tümce	<i>Üç lira kaldı borcum ağabey,</i>
Eksiltili tümce	<i>Elli kuruş borcu kalmış size de...,öksürük ilacını al diye..., annemle haminnemden habersiz..., ben o maksatla vermek istemiyorum ki..., ne kötü insanlar var şu dünyada..., pöh..., demek siz..., mesele bu..., sakın herhangi bir trafik kazasında, dün Edirne-kapı'ya gömdük...,paraları suratına fırlatıp...</i>
İç içe birleşik tümce	<i>Ağabeyim, kusura bakmasın, dedi amca, sende kalsın dedi, o maksatla değil yavrum dedi, aman yavrum kendinize dikkat edin diyor, şimdi oldu dedi, öldü dedi, herkes güzel kadın alıyor demiş, kardeşim diyor ki o zaman babam ihtiyar olur, olmaz dedim kardeşime</i>
Soru tümceleri	<i>Ne yapalım, benim gibi kara kuruyu kim ne yapsın, acır mıyız, sen ne karşılık verdin kardeşine, kocası yani dedem polis miymiş Atatürk devrinde komiser mi, nerede? değil mi ağabey, niçin, siz benim neyimsiniz, karşılığında benden ne isteyeceksiniz, onun demesine ne lüzum var, neden gelmemiştin, o mıydı, ne bu, kendisi nerede, niçin, oldu mu, ben sana bu parayı versem</i> <i>Çocuk muyum ben</i>
Sözde soru tümcesi	
Ünlem tümcesi	<i>Uğurlar olsun, gazete havadis, beş yüz otuz kuruş be ağabeyciğim, doktor olacağım ağabey, bayiye kaporo vermek, hele haminnem, üç lira kaldı borcum ağabey</i>
Dilek- Şart kipi	<i>Duysa, verirse, üfürsen, ben sana bu parayı versem, isteyen olsa, zamlar olmasa, bol bol yemezse</i>
Anlam çerçeveleri	<i>Saat-dakika, söz verme – güven, çalışma- başarı, yoksulluk-çaresizlik, aldatma-yalan, dürüstlük-sadakat, yardım etme-iyilik yapma</i>

Anlatımın Biçimi

Yazı Birimlerinin Sıklığı	<i>Toplam 5036 yazı birimi => /a/: 634, /b/: 155, /c/: 55, /ç/: 55, /d/: 240, /e/: 441, /f/: 17, /g/: 77, /ğ/: 47, /h/: 63, /ı/: 268, /i/: 404, /k/: 234, /l/: 251, /m/: 244, /n/:343, /o/: 139, /ö/: 31, /p/: 46, /r/: 320, /s/: 173, /ş/: 111, /t/: 131, /u/: 188, /ü/: 73, /v/: 45, /y/: 153, /z/: 98</i> <i>/j/ yazı birimi hiç kullanılmamıştır</i>
Sözcük birimi	<i>Toplam 860 sözcük birimi kullanılmıştır</i>
Başlık ve metin türü	<i>"Elli Kuruş" adlı başlık ve öykü</i>
Yüzey yapıdaki bütünceler	<i>Karşılıklı konuşmalar, betimlemeler, tekrarlı dil yapıları (gazete, havadis)</i>

Öyküde anlatımın tözünde kullanılan bağ eylem, ortaç, adeylem, adil, önad, adlaşmış önad, ad öbekleri, eylem öbekleri, belirteç, deyim, ikileme, neden - sonuç tümceleri, amaç-sonuç tümceleri, edat, yeterlik eylemi, devrik tümce, eksiltili tümce, iç içe birleşik tümce, soru tümceleri, sözde soru tümcesi, ünlem tümcesi, dilek- şart kipi, anlam çerçeveleri yapıları Tablo 3'te örnekleriyle gösterilmiştir. Anlatımın biçimi ise tözün beyaz bir sayfaya aktarılması ile başlamıştır. Başlık, bağlam, iletiler, içerik ve olay örgüsü gibi öğeler anlatımın biçimini oluşturan birimlerdir. Öyküye girişte yer, kişi gibi etmenler alıcıya sunulmuştur. Karşılıklı konuşmalar, betimlemeler, tekrarlı dil yapıları bölüm içi ve bölümler arası birlikteliği ve uyumu sağlamıştır. Bütün katmanların birleşmesiyle 5036 yazı birimi ve 860 sözcükten oluşan "Elli Kuruş" adlı öykü oluşmuştur.

6. Sonuç ve Öneriler:

Glosematik Kuramı temelinde ele alınan "Elli Kuruş" adlı öyküye ait bulgular dörtlü yapıya göre şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 4: *Elli Kuruş Adlı Öykünün İçerik ve Anlatım Düzlemi Çözümlemesi*

	Töz	Biçim
İçerik	Hayat bilgisi, yaşama dair öğüt verme Sözünde durmanın önemi	Güçlü bir anne, gariban çocuklar, haminneleri ve yazar bir adam
	Sahip olunan hayatın kıymetini bilme, zorlu hayata direniş, yaşam mücadelesi	Okurken zor şartlarda çalışan 2 çocuk
	Hayallerinin peşinden gitme, başarıyı takdir etme, eğitimi tamamlamanın önemi	Yaşanması muhtemel durumlardan kesitler
	İnsanları incitmeden onlara yardım etmek	Yoksul bir hayat, geçim kaygısı
	Dürüstlük, iyilik, güven	Zorda kalana yardım eden yardımsever bir adam
	Çaresizlik, acıma, yoksulluk, parçalanmış bir aile dramı	Mutsuz bir ailenin dramı
	Planlı bir yaşam	
Anlatım	Sözcük yinelemeleri	"Elli Kuruş" adlı başlık ve öykü
	Benzetmeler, eylemsiler	860 sözcük
	Önadlar- adlaşmış önadlar ve öbekleri	5036 yazı birimi
	Neden- sonuç, amaç-sonuç tümceleri	Karşılıklı konuşmalar
	Devrik, eksiltili tümceler	Betimlemeler
	Ünlem, soru tümceleri	Tekrarlı dil yapıları
	Ad ve eylem öbekleri	
	Dilek- şartlı, birleşik tümceler	
	Adıllar, belirteçler, edatlar	
	Deyimler, yeterlilik eylemleri	
	Anlam çerçeveleri	

Anlatım türü ne olursa olsun her yazınsal metin gibi Orhan Kemal'in bu eseri de içerik ve anlatım düzlemlerinden oluşmuş bir öyküdür. Bileşenleri öyküsel bir amaç için bir araya getirilmiştir. Düzlemdeki her bir öge bu öyküsel yapının oluşumu açısından farklı işleve sahiptir. Ögelerin birbiri ile olan uyumu ve bütünselliği, metnin öyküsel bir düzene sahip olmasını sağlamaktadır. Çünkü; edebî eserlerde amaç bildirişim ya da nesnel bilgilendirme değil, estetik haz vermek ve yaşamsal gerçeklikere dokunmaktır. Edebî metinlerin yapısı günlük dil kullanımından her iki bağlamda kullanılan dilin amaçlarının farklı olması özelliğiyle ayrılır. Edebî eserlerin içerik ve anlatım düzlemlerinde yapılan biçimlendirmeler özel amaçlara yöneliktir. Bilgilendirme ya da iletişim göstergeler; düşünceyi alıcıya ulaştırdıktan sonra işlevini yitirirken, edebî dilde biçimler de iletiler gibi önemlidir. Çünkü, edebî eserlerde estetik etki göstergeler üzerine kuruludur. Günlük dilde sık kullandığımız anlatım ve içerikler edebî dilde yeni bir biçime bürünerek tözleri alıcıya daha farklı yansıtırlar. Hjelmslev'in Saussure'den daha detaylı olarak açıkladığı anlatımın oluşum sürecini yansıtan bu ayrımlar yazınsal eserlerin oluşumlarını ve bu oluşumlar için kullanılan birimler arasındaki dönüşümleri daha iyi anlamak açısından önemlidir.

Öykünün yüzey yapısı algılanırken içeriğin tözü ilk başta fark edilmeyebilir. Çünkü, töz ve biçim düzlemindeki yapılanma dilin kullanım sürecinde yer alır. Öykü yapılanmasını tamamladıktan sonra alıcıya ulaşır. Öyküdeki tözü bildik nesnelere oluştururken tözlerin kullanım biçimi ve bölümler arası geçişlerde kurulan bağlar metin içi bütünlüğü sağlamakta ve metnin oluşum amacına yardımcı olmaktadır. Bu öyküde de içeriğin tözünü oluşturan unsurlar tek başına değil dizgedeki diğer öğelerle birlikte anlam kazanmışlardır. Her yazınsal eserde olduğu gibi seçilen sözcüklere öz ve kültürel değerleri dışında verici tarafından yeni değerler kazandırılmıştır.

İncelenen öyküde de görüldüğü üzere yazınsal metinler oluşturulurken Hjelmslev'in iki katmandan oluşan dörtlü yapısı kullanılmaktadır. İçerik ve Anlatım Kuramı olarak da bilinen bu kuramı sadece şiirlere değil öykü, roman, masal, tiyatro ... gibi edebî türlere moda, görsel sanatlar, sinema, televizyon vb. (film, afiş, reklam, şarkı, dergi, resim vb. ürünlere) alanlara da uyarlamak mümkündür. Çünkü, bu tür edebî eserler bilimsel / nesnel bilginin tersine sadece yüzeydeki bilgiden ibaret değildir ve taşıdığı iletilerle toplumu aydınlatıp yol göstermeyi hedefleyen renkli dünyalara açılan kapılardır. Çıkkılan bu yolculukta her durakta farklı lezzetlerle karşılaşmak ve yolculuğun her anında farklı heyecanlar ve hisler duymak mümkündür. Dilde sadece iletişim kurmak esas olmadığı için dile ait kültürel öğelerin, bireysel ve toplumsal değerlerin de aktarımını sağlayan bu tür edebî metinler önemlidir. Metinlerden her açıdan yararlanabilmek için metinlerin çok anlamlılığa açık bir yapıda olması gereklidir. Dil derslerinde kullanılan metin ne kadar nitelikli olursa eğitim - öğretim de o düzeyde gerçekleşecektir. Dil bilgisi ve sözcük öğretimi ile desteklenerek başta düşünme ve anlama becerileri olmak üzere tüm temel becerileri kapsayan metin öncesi, metin sırası ve metin sonrası etkinlikler üretebilmek için metnin çok boyutlu olması verimi artıracaktır. Etkinliklerin bu dörtlü yapının her birini içerecek biçimde ayrı ayrı değişik türlerde soru kalıplarıyla hazırlanması öğrencilerin sadece okulda karşılaştığı metinlere değil akademik yaşamları dışındaki bütüncelere de bu bakış açısıyla bakmalarını ve farkındalık sahibi çok yönlü okur olmalarını sağlayacaktır. Her metinle dil öğrenimi / öğretimi gerçekleşemez. Bu nedenle seçilen metnin nitelikli olması önemlidir. Hjelmslev'in Glosematik Kuramına göre oluşturulmuş çok boyutlu yazınsal metinler öğrenen ve öğretilene bu olanağı sağlamaktadır. Bu çalışma ile bu Kuramın sadece belirli türler ile sınırlı tutulmaması gerektiği her yazınsal eserin bu temelde oluşturulduğuna dikkat çekmek ve farklı alanlara yönelik incelemelerle bu düşüncenin desteklenmesi için bir kapı açmak amaçlanmıştır.

Bugün hâlâ Türkçe öğretiminde dil biliminin elde ettiği ilerlemelerden yeterince yararlanılmamaktadır ve geleneksel yöntemlerin kullanımına devam edilmektedir. Oysaki Türkçe öğretiminin de diğer çoğu dil gibi dil bilimi kavramları içerisinde gerçekleştirilmesi evrensel düzeyin yakalanmasına yardımcı olacaktır. İlk ve ortaöğretimde dil bilimi bakış açısından uzak yetişen birey bu bakış açısını yüksek öğrenim sonrasında iş ve günlük yaşamında da sürdürmektedir. Bu durum da toplumda ana dili bilincinin yeterli düzeyde yerleşmemesine neden olmaktadır. Bu eksiklik yabancı dil öğreniminde de başarısızlıklara yol açmaktadır (Aksan, 2004: 256, 257). Burada öneminden bahsedilen birçok dil bilimi alt ve uygulamalı alanı bulunmaktadır. Özellikle ortaokul Türkçe ders kitaplarının temelini oluşturan metin incelemelerine yönelik çalışmaların ve farklı bakış açılarının geliştirilmesine olanak sağlayan gösterge bilimi, edim bilimi, söylem çözümlemesi, biçem bilimi, toplum dil bilimi vb. uygulamalı dil bilimi alanlarından Türkçe öğretmenliği lisans ve Türkçe eğitimi lisansüstü derslerinde yararlanılması ve dil bilimi içerikli derslerin dil bilimi uzmanları tarafından

verilmesi gerekli görülmektedir. Ayrıca ortaokul Türkçe derslerinde temel kaynağı oluşturan ders kitaplarını hazırlayan komisyonlarda dil bilimi uzmanlarının da yer alması kitapları tek düze etkinliklerle sıkıcı boyuttan kurtarmaya yardımcı olarak öğrencilerde evrensel bir bakış açısının biçimlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda, dile karşı dil bilimsel farkındalık geliştiren bireyler bu bakış açısını iş hayatlarında ve günlük yaşamlarında da kullanma fırsatını yakalayacaktır. Bu durumun bilgilendirme ve iletişim sürecindeki başarısızlıkları azaltacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Adalı, O. (2016). *Anlamak ve anlatmak*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Aksan, D. (2004). *Dilbilim ve Türkçe yazıları*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Akyol, H. (2016). *Türkçe öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, M. (2014). *Dilbilim el kitabı*. İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Balcı, A. (2013). *Okuma ve anlama eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bayat, N. (2010). Şiirde anlatım ve içeriğin dilbilimsel boyutları. *Folklor / Edebiyat Dergisi*, 16(61), 157-168.
- Çetinkaya, Z. (2008). Bir yolcuya adlı şiirin anlatım ve içerik kuramı açısından değerlendirilmesi. *Çanakkale Merkezi Değerleri Sempozyumu Bildirileri* içinde, 513-520.
- Demir Atalay, T. (2018). Okuma becerisinin temel kavramları. *Okuma eğitimi* içinde. 1-38. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eziler Kıran, A. (1990). Dilbilim- göstergebilim ilişkileri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 51-62.
- Göktürk, A. (2016). *Okuma uğraşı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Greimas, A. J. (1977). Yapısal dilbilim ve şiirbilim. (çev. Tahsin Yücel). *Birikim Dergisi*, 5(28), 29-93.
- Greimas, A. J. (1983). *Structural semantics*. Trans. Daniele McDowell, Ronald Schleifer, Alan Velie. Lincoln ve London: University of Nebraska Press.
- Greimas, A. J. ve Courtés J. (1982). *Semiotics and language: An analytical dictionary*. Trans. Larry Crist ve Daniel Patte ve James Lee, Edward McMahon II, Gary Phillips, Michael Rengstorf. Bloomington: Indiana University Press.
- Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. (çev. Mehmet Yalçın). Ankara: İmge.
- Günay, V. D. (2008). Görsel okuryazarlık ve imgenin anlamlandırılması. *SDÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-29.
- Günay, V. D. (2017). *Metin bilgisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Gündüz, O. ve Şimşek, T. (2013). *Anlama teknikleri I uygulamalı okuma eğitimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Hjelmslev, L. (1969). *Prolegomena to theory of language*. (Trans. Francis J. Whitfield). London: The University of Wisconsin Press.
- Huber, E. (2013). *Dilbilime giriş*. İstanbul: Yabancı Dil Yayınları.

- Kıran, Z. (2016). Yapısalci dilbilim ve dil öğretimi. *Dil bilimleri ve dil öğretimi* içinde. 19-37. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Lyons, J. (1983). *Kuramsal dilbilime giriş*. (çev. Ahmet Kocaman). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ograjensek, I. (2016). *Theory and practice of qualitative research*. (Eds. Tony Greenfield and Sue Greener). In *Research methods for postgraduates*. India: Wiley.
- Özdemir, E. (2018). *Eleştirel okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Rifat, M. (2014). *Göstergebilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Saussure, F. de. (1998). *Genel dilbilim dersleri*. (çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Taverniers, M. (2008). Hjelmslev's semiotic model of language: An exegesis. *Semiotica*, 171, 367-394.
- Taylor, S. J., Bogdan, R. and DeVault, M. L. (2016). *Introduction to qualitative research methods*. Canada: Wiley.
- Trabant, J. (1987). Louis Hjelmslev: Glossematics as general semiotics. *Classic of Semiotics*, 16, 89-90.
- Uçan, H. (2015). *Dilbilim, göstergebilim ve edebiyat bilimi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Yılmaz, M. (2018). *Yeni gelişmeler ışığında Türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yücel, T. (2005). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.

Elli Kuruş

İster lapa lapa kar, ister şarıl şarıl yağmur yağsın, isterse de bütün gecenin ayazından karlar dona kemiş olsun, sabahın beş buçuğunda karanlıkları ürperten sesiyle sokağa girerdi:

"Gazete, havadiis!"

Sabahın dördünde yazı makinemin başına geçtiğim için, bu ses, bu kara, yağmura, ayaza kafa tutan bu canlı, bu pırl pırl ses beni yazı makinemin başında bulurdu. Gazete paralarını akşamdan masamın kıyasına koyduğum için, bekletmez, koşardım sokak kapısına. Gazetelerimi önceden hazırlamış olurdu. Uzatır, paraları alır, saymaya filan lüzum görmeden cebine atar, donmuş burnu buhar kazanı gibi tüterek uzaklaşırken, canlı, yaşam dolu sesiyle sokağı gene neşelendirirdi:

"Gazete, havadiis!"

Anlattığına göre, gazetelerden birinde tahsildarlık yaparken kötü bir kadının ardında evini, İstanbul'u bırakıp İzmir'e mi ne giden babasına annesi ilkin çok kızmışsa da, sonraları, "Ne yapalım? Bizden daha iyisini bulmuş olacak. Uğurlar olsun!" deyip kollan sıvamış. Karaköy'deki bir eczaneye girmiş. Görevi, boş ilaç şişelerini uzun tel saplı fırçalarla yıkamakmış. Bir, beş, on, yüz, bin şişe değilmiş ki, belki on binler, belki de yüz binlerce. İsteyeni olsa haminnesi hemen evlendirecekmiş onu, ama yokmuş isteyeniyeni. Bir gün kendi kendine, "Şimdi herkes güzel kadın alıyor," demiş. "Benim gibi kara kuruyu kim ne yapsın?"

Haminnesi Tahtakale'de, tuzcuda çalışıyormuş. Annesinin eczaneden kazandığıyla kıt kanaat geçiniyorlarmış ama, şu son zamlar olmasa. Çaresiz, okulu beşten bırakıp annesiyle haminnesinin kazançlarına bir şeyler katabilmek, hiç olmazsa üç yaş küçüğüyle kendisinin okul masraflarını çıkarabilmek yolunu tutmuş, gazete satıcılığına başlamış.

"Okumak istiyorum ağabey. İlk'i, sonra orta'ya, daha sonra da liseyi bitireceğim. Liseyi belki de yatılı sınavını kazanıp parasız okurum. Ama mutlaka okuyacağım. Kardeşim de. Babamıza benzemeyeceğiz hiç. Kardeşim diyor ki, o zaman babam ihtiyar olur. Saçı sakalı ak pak, elleri titreye titreye gelir. Yalvarır. Acır mıyız?"

Mevsim bahara dönmüştü ama gene de çok soğuktu.

"Sen ne karşılık verdin kardeşine?"

Omuz silkti:

"Acımak lazım ama olmaz ki. Baba. Anneme sordum, canı çıksın, dedi. Haminnem ateş püskürdü. Fakat olmaz, dedim kardeşime. Annemle haminnemden habersiz..."

Sabahın erken saatinde kalkıp koşuyormuş gazete bayiiine. Bayii ana baba günü. Kendi gibi o kadar çok okullu çocuk varmış ki, bayii gazetelerini nazla veriyormuş. Daha kötüsü de, gazeteleri alırken bayiiye kaparo vermek!

"Babamın bir arkadaşı vardı, Sabir Bey Amca, ona gittim.

Annem duysa öldürürdü. Hele haminnem! Ona da içerliyorum, varsa rahmetli kocası, yoksa rahmetli kocası. Kocası yani dedem polis miymiş Atatürk devrinde, komiser mi? Karakalem bir resmi var haminnemde, kırpık bıyıklarıyla iriyarı bir adam. Babam zayıftı. Güya torunlar çokluk dedelerine çekerlermiş. Nerde? Benim de, Şadan'ın da bileklerimiz ipince. İnsan bol bol yemezse, değil mi ağabey?"

Karne zamanı birkaç gün gelmedi. Meraklanmışım. Sınavlar sırasında olduğu için, belki de sınava hazırlanıyor demiştim. İyi düşünmüşüm. Geldi pırıl pırıl sesiyle, öksürüyordu;

"Kusura bakmayın ağabeyciğim. Dersleri hazırlıyordum. Gece yarılarına kadar çalışıp, sabahleyin de erkenden uyanmak fena yordu. İki gün aksattım. Dilber Hanım öksürük için bir ilaç yazdırdı ama, nerde?"

"Niçin?"

"Beş yüz otuz kuruş be ağabeyciğim!"

Aklıma bir şey geldi:

"Ben sana bu parayı versem?"

İçlere çökük gözleri, fırlak elmacikkemikleri, solgun derisinin donukluğuyla yüzüme öyle bir baktı ki:

"Öksürük ilacını al diye..."

"Anladım ama, siz benim neyimsiniz? Karşılığında benden ne isteyeceksiniz?"

Kötüye yormuş olmasından korkmuştum. O:

"Babamın arkadaşı da bana para vermişti. Bayiiye yatırıyordum. Sonra kazanıp götürdüm, almadı. Sende kalsın, dedi, yanağımı makasladı da paralarını suratına fırlatıp..."

"Ben o maksatla vermek istemiyorum ki..."

"Belli olmaz. Babamın arkadaşı da sonradan, o maksatla değil yavrum, dedi. Ben senin baba dostunum. Bir daha evinin önünden geçmedim. Eski bayii de. Ne kötü insanlar var şu dünyada... Haminnem, aman yavrum, kendinize dikkat edin, diyor. Pöh... Onun demesine ne lüzum var? Çocuk muyum ben?"

Ona, gerekli beş yüz otuz kuruşu bir şartla vereceğimi söyledim:

"Şartım şu: Bunu, bana verdiğin gazetelerle ağır ağır ödersin. Oldu mu?"

Az önce öfkeden değişen hırçın yüzü yumuşamış, durulmuş, çocuksu hâlini almıştı:

"Şimdi oldu," dedi. "Demek siz..."

"Ben ne babanızın arkadaşı, ne de bayiyim. Benimki yardım. Bakıyorum okuma hırsı var içinde. Okuyup adam olma hırsı. Hoşuma gitti. Mesele bu..."

Gözlerini yüzüme çevirdi:

"Doktor olacağım ağabey!" dedi. "Bizim mahalledeki kör, topal, inmeli, sızılıları tedavi edeceğim, hem de parasız!"

Parayı verdim. Aldı. Yıldırım gibi uzaklaştı. Sokağın başından sesi geldi:

"Gazete, havadiis!"

Günler geçiyor, her sabah saat gibi geliyor, gazetelerimi verdikten sonra ekliyordu:

"Üç lira kaldı borcum ağabey!"

Sonraları borcu iki liraya indi, bir liraya, daha sonra da elli kuruşa. En son gün gelir, iki gazetemi verirse borcunu ödemiş oluyordu ki, gelmedi. Şaşıtm. Neden gelmemişti? Elli kuruşumun üstüne yatabileceği aklımın kıyısından bile geçmiyordu. Sakın herhangi bir trafik kazasında... Sanki gerçekten olmuş gibi içim parçalanıyor, hızla gelen bir taksi ya da bir hususunin altında kalmışçasına, kanlı bir insan yavrusunun her yanı kırılmış cesedi kafamda canlanıyordu.

Günler günleri, günler haftaları, haftalar da ayları kovaladı.

Unutmuştum.

Bir başka çocuk getiriyordu gazetemi. Bu, ondan da cılız, ondan da üfürsen uçacak gibiydi. Onun da bir başka hikâyesi vardı çocuk omuzlarında taşıdığı.

Karların savrulduğu bir kış sabahıydı.

Yazı makinemin başına geçmiştim. Şimdiye kadar hiç işitmediğim cılız bir çocuk sesi:

"Gazete, havadiis!"

O muydu? Fakat hayır, olamazdı. Pek cılızdı. Penceremin önünde durmuş, ısrarla vızıldayıp duruyordu:

"Gazete, havadiis!"

Aşağı indim. Her günkü sancıdan almıştım oysa gazetemi. Kapıyı açtım: Kısa pantolonlu, minnacık bir çocuk. Savrulan karlarla ıslanmış gazeteleriyle titreyip duruyordu.

"Ağabeyim, kusura bakmasın, dedi amca!"

"Ne bu?"

"Elli kuruş borcu kalmış size de..."

"Kendisi nerede?"

Ağlamadı, hiçkırmadı. Taş gibi, "Öldü," dedi. "Dün Edirne-kapı'ya gömdük..."

Elli kuruşu uzattı. Sonra çekip giderken:

"Gazete, havadis!"

Orhan Kemal

Extended Abstract

Considering the double - dimension feature of the language phenomenon, it is known that narratives consist of content (meaning) and expression (form - style) planes. It would not be wrong to add the category of pragmatic function, which is shaped in line with the purposes of the receiver and the sender, to this classification. For this reason, no text is used from academic life to daily life is without reason. Each of them is a tool produced to achieve a specific purpose and to create the intended effect on the receiver. Considering Turkish lessons, it is important for learners to correctly interpret the messages they encounter in various contexts in academic and daily life so that they can achieve success in the communication and information processes. Receiving and producing these implicit language structure have great importance in terms of meeting the goals of the receiver and transmitter in the process. Because work life, family life, friend relations, *etc.* every situation requires producing and analyzing messages in different contexts with this awareness. For this reason, it is necessary to help the learners to prepare for life with this awareness by giving them the awareness of how to analyze these works.

Hjelmslev described content and expression planes as the substance and form of the content and the substance and form of expression. In this direction, while the messages intended to be given in a deep structure form the substance of the content, the form is superficially representative; at the level of expression, the substance of the expression is the features of the use of the words in the surface structure, and the form is the main features of the text type that form the superficial image of the narrative. Various information constituting the substance of the content are embodied in certain methods based on descriptions and observations in the form of the content and presented to the receiver within certain sections.

The general aim of the study is to draw attention to how the Glosematic Theory of the important Danish linguist Louis Hjelmslev, who founded the Copenhagen Linguistic School, can be used in semiotic analyzes in the reception process of literary texts in terms of its contribution to reading comprehension skills.

In the analyzed story, each part functions as a substance for the next parts. Orhan Kemal used the semantic units in his story for aesthetic purposes. Another aim of literary works is to accept linguistic sections as substances and to shape this substance by establishing some relations between objects. In the story, there is some universal information in the substance of the content. At this point; the author needed some general advice in order to create this plane. Some information and advice about life draw attention in its deep structure. In fact, this atmosphere is felt throughout the story. The aim of the writer in the story is to inform and warn the person about some issues that s / he may encounter in life by informing the person in front of his /her knowledge and experience about the world s / he lived or observed. In the substance of the content, indirectly presents some general information. The receiver takes some advice from the world - background knowledge, cultural background *etc.* s / he perceives by kneading with the contribution of the elements and realizes that s / he needs to include it in his / her life. Another situation that is wanted to be conveyed in the story is livelihood anxiety. The fact that the young child and his family live in difficult conditions is a situation that reflects the reality of life. Another situation is the importance of completing education and being a strong individual who is well-equipped and knows what he wants. It is one of the ideas that take its place in the story as one of the requirements of being human, that when helping people, it is necessary to help them without offending or hurting them. In the form of the content; a fatherless family consisting of a mother, children, grannie and sections from their life periods are given. As can

be understood from the plot, this hero of the story leads a poor life. The other hero of the story, possibly the person whom the author puts himself in, is a well-off, helpful, good man who buys the newspaper every day and follows the agenda. This family leads a poor life and their children have had to work out of school times. The story of a man who helps them buy medicine and a little boy who keeps his word even if he dies, is told in a superficial structure.

As seen in the analyzed story, Hjelmslev's quartet structure consisting of two layers is used while creating literary texts. The more qualified the text used in language lessons, the higher the level of education and training will be. The multidimensionality of the text will increase the efficiency in order to produce pre, during and post activities that cover all basic skills, supported by grammar and vocabulary teaching. Language learning / teaching can't happen with every text. For this reason, it is important to select text qualified. Semiotics, pragmatics, discourse analysis, stylistics, sociolinguistics *etc.* which enable the development of studies and different perspectives on text analysis, which form the basis of secondary school Turkish textbooks it is considered necessary to benefit from applied linguistics fields in Turkish teaching undergraduate and Turkish education graduate courses and to give linguistics-related courses by linguistics experts. In addition, the participation of linguistics experts in the commissions that prepare the textbooks, which are the main source in secondary school Turkish lessons, will contribute to the formation of a universal perspective in learners by helping to save the books from the boring dimension with monotonous activities. In this direction, individuals who develop linguistic awareness towards language will have the opportunity to use this perspective in their business and daily lives. This will minimize information and communication failures.

